

KOSOVA'DA OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİNE DAİR BİR DURUM TESPİTİ*

Mehmet ŞANVER**
Berrin SARITUNÇ***
Majlinda GJELAJ****
Asude ÜNSAL*****

ÖZ

Okul öncesi dönem, insan gelişiminde temel oluşturma özelliğine sahiptir. Zira bu dönem çocukları, sosyalleşmeyle beraber, toplumsal değerlere ve değer yargılarına uyum sağlama süreci içerisindeyler. Bundan dolayıdır ki, okul dönemine hazırlık aşaması olan okul öncesi eğitim kademesinin değerler eğitimi açısından önemi büyüktür. Günümüzde bütün dünyada toplumların değerlere ve değer eğitimine ilgisi artmaktadır. Teknolojik ve toplumsal alanda yaşanan hızlı değişimler, değerler eğitimini toplumda daha da önemli kılmaktadır. Bu süreçte önem kazanan okul öncesi eğitim, çocukların tüm gelişim alanlarını desteklemektedir. Aynı zamanda değerlerin bu dönemde çocuğa kazandırılması, çocuğun bütün hayatı boyunca kullanacağı becerileri de kazanmasına yardımcı olur. Bu yüzden okul öncesi eğitimde değerler eğitimine önem verilmesi büyük önem arz etmektedir. İyi bir değerler eğitimi, çocuğun sadece kişilik gelişimini değil, aynı zamanda akademik başarısını da olumlu etkilemektedir. Bu çalışma ile Kosova'da bulunan okul öncesi eğitim kurumlarındaki değerler eğitimi uygulamalarının incelenmesi ve bir durum tespiti hedeflenmiştir. Bu kapsamda Kosova'nın farklı bölgelerindeki farklı özellikteki okullar ziyaret edilmiş, idareci ve öğretmenler ile görüşülmüş, sınıf içinde gözlemler yapılmış ve öğretmenlerden daha önce hazırlanan okul ve değerler eğitimi ile ilgili sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Ziyaret edilen beş okulda toplam on öğretmen ile görüşme imkânı bulunmuştur. Öğretmenler ile yapılan görüşmeler not alınmış ve cümleler aynen aktararak burada yer verilmiştir. Çalışmamız, farklı etnik yapıdaki grupların bir arada bulunduğu bir ülke olarak Kosova'da eğitim faaliyetlerinde değerler eğitiminin yer alıp almadığını, değerler ve değerler eğitimine dair bakış ve yaklaşımın ne olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, gözlem ve görüşme yöntemleriyle yapılmıştır. Çalışma sırasında görülmüştür ki; öğretmenler, değerler ve değerlerin dönem çocuklarına kazandırılması konusunda oldukça yüksek bir bilinç ve farkındalık düzeyine sahiptir. Dönem çocuklarının kişilik ve karakter gelişimi ve oluşumunda değerler eğitiminin önemi dikkate alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Okul öncesi eğitimi, değer, değerler eğitimi, kosova, kültürel miras.

EXAMINING THE IMPLEMENTATION OF VALUES EDUCATION IN KOSOVO'S PRESCHOOL INSTITUTIONS

ABSTRACT

The preschool period is critical for human development, as it is when children adapt to social values and norms through socialization. This makes the preschool education stage, which prepares children for school, vitally important for values education. Globally, there is an increasing focus on values and values education. Rapid technological and societal changes have made the values education even more significant. Preschool education plays a key role in this context by supporting all areas of a child's development. Imparting values at this stage is essential, as it equips children with skills for life. Thus, prioritizing values education in preschool is crucial, as it

* Bu çalışma, Doç. Dr. Mehmet ŞANVER'in yürütücülüğünde yapılan "Kosova'da Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Beşerî Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi" konulu MEV-2018/751 no'lu proje çalışması kapsamında hazırlanmış bir makaledir. Desteklerinden dolayı YÖK Mevlâna Değişim Programına teşekkür ediyoruz.

** Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Bursa, mehmetanver@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8710-4459>

*** Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Geyve Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Sakarya, berrinsaritunc@subu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8662-6562>

**** Doç. Dr., Kosova Priştine Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Priştine, majlinda.gjelaj@uni-pr.edu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8609-2289>

***** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, asudunsal10@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3442-6109>

positively influences both the child's personality development and academic success. This study aims to explore values education practices in preschool institutions in Kosovo. Schools in various regions of Kosovo, each with different characteristics, were visited for this purpose. Administrators and teachers were interviewed, and classroom observations were conducted. Teachers answered questions about their schools' approach to values education. Interviews with ten teachers from five schools were documented verbatim. The study seeks to understand the inclusion of values education in Kosovo’s educational activities, especially given the country's ethnically diverse groups. It aims to assess the attitudes and approaches towards values and values education, employing observation and interview methods. Findings indicate a high level of awareness among teachers regarding the importance of imparting values to preschool children. They recognize the role of values education in shaping children's personality and character development. This research underscores the significance of values education in early childhood and its impact on shaping future generations.

Keywords: Pre-school education, value, values education, kosovo, cultural heritage.

GİRİŞ

Okul öncesi dönem, çocuğun gelişiminde önemli ve gelişimin hızlı olduğu bir dönemdir. Bu dönem çocukları, sosyalleşme ve toplumun bir üyesi olma yolundaki ilk adımlarını atmaktadırlar. Bu dönemde çocuklar, sosyalleşmeyle beraber, toplumsal değerlere ve değer yargılarına uyum sağlama süreci içerisindeyler. Bundan dolayıdır ki okul dönemine hazırlık aşaması olan okul öncesi eğitim kademesinin değerler eğitimi açısından önemi büyüktür.

İnsanın yaşamında en önemli dönemler ailenin yanında ve etkisinde geçmektedir. Dolayısıyla çocuğun gelişiminde ve sosyalleşmesinde ailenin rolü ve etkisi önem arz etmektedir. Toplum ve toplumsal değerlere uyum, çocuğun sosyalleşme sürecinde önem taşımaktadır. Bu süreçte çocuk, toplumun değer yargılarına uyum sağlayarak toplumda kabul görmeye çalışmaktadır.

Aile ve Eğitim

Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde aile, “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>, erişim: 25 Eylül 2019). Aile bir nevi birliği işaret etmektedir ve çocukların ilk sosyalleşmeye başladıkları ortam olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, ilk eğitimlerini aile kurumu içerisinde almaktadırlar ve aile, bireyin kişiliğine dair ilk yapı taşlarının örülmeye başlandığı yerdir. Bu yüzden ebeveynler, çocukların ilk sosyal çevresi olarak tanımladığımız aile kurumunda çocuklarının sosyalleşmesi ve eğitim almaları adına büyük bir öneme sahiptirler. Bu süreçte en önemli husus, çocuklara öğütler vermek yerine onlara rol model olmaktır.

Coğrafi ve kültürel farklılıklar nedeniyle ülkemizde birçok farklı aile tipi ortaya çıkmıştır. Bu sebeple okul öncesi öğretmenleri her öğrencinin aile yapısındaki farklılıklara ve kültürel özelliklerine dikkat ederek eğitim sürecinde yapacağı etkinliklere önem vermelidir (Güler& Yıldız, 2017: 13-35). Her farklı çevreden ve kültürden gelen çocuklar, farklı yaşantısal birikimlerle gelmektedir. Çocuklardaki bu farklılıklar göz önünde bulundurularak eğitim sürecinin devam ettirilmesi, çocukların öğrenme sürecini kolaylaştıracaktır. Çocuklarına değerleri öğretirken çocuğun yaşı ve gelişim düzeyi dikkate alınmalı ve beklentiler bu şartlara göre belirlenmelidir. Bu durumda çocuğun öğrenmesi kolaylaşacaktır (Balat Uyanık, 2012: 2-33).

Değerlerin aktarımı ilk olarak ailede başlamaktadır. Ancak değerlerin aktarımı konusunda günümüzde sadece yaşantılar yeterli olmamaya başlamıştır. Bu yüzden değerlerin çocuklara kazandırılması konusunda ebeveynlere büyük rol düşmektedir.

Küreselleşme ile meydana gelen değişimler ailelerin değer eğitimi aktarımı yanında sosyal medya gibi unsurların da bu süreçte çok etkili olduğunu göstermektedir. Bu hususa dikkat edilmeli, değişen değer algısı ve aktarımı göz önünde bulundurulmalıdır.

Değer Nedir?

Değer kavramını tam olarak tanımlamak oldukça zordur. TDK Sözlüğüne göre; “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünü” (<http://www.tdk.gov.tr>, erişim: 21 Haziran 2022). Bir kavram olarak bakıldığında değer birçok özelliğinden söz etmek mümkün iken, içsel pusula olarak kabul edilen değerler, bireyi hayatın içinde harmanlaması ve onu diğerlerinden hem ayrı hem de bütün içinde ahenkli bir biçimde yaşamını sağlayan birer öncü faktör olarak düşünülebilir.

Ailede din ve değer eğitimi

Din eğitiminin amacı, kişiyi Allah’a, onun peygamberlerine iman, aynı zamanda ibadet ve ahlâk değerleri içerisinde yetiştirmek, böylece bireyin ilâhî irade ile ve çevresiyle uyum içinde olmasını sağlamaktır. Dolayısıyla din eğitimi, dinî kültürün verilmesi, dinî kişiliğin kazandırılması süreci olarak tanımlanabilir (Bilgin, 1981: 469-483).

Çocuğun din eğitimindeki ilk adım, ailede ve evdeki gözlemleridir. Bu süreçte ebeveyne yöneltilen sorulara verilecek doğru ve doyurucu cevaplar, çocukta uyanan merakın giderilmesine, doyurulmasına ve öğrenmenin gerçekleşmesine imkân hazırlar.

Çocuğa yönelik din eğitimi uygulamalarında yetişkinler, çocukların sorularını ciddiye almalı ve onların gelişim düzeyine göre cevaplar vermelidirler. Cevaplar verilirken çocuğun o anda neyi öğrenmek istediği ve ne ile ilgilendiği dikkate alınmalıdır (Bilgin, 1990: 193). Çocukların sorularını cevaplandırırken dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, daha sonraki sorular için engelleyici olmamak, yeni sorulara açık kapı bırakabilmek, yani düşüncesini ve merak duygusunu köreltmemektir. Verilecek cevaplar, çocuğun öğrenme arzusunu sürdürücü, merakını geliştirici olmalı, onun bir üst gelişim basamağına geçişini kolaylaştırabilmelidir. Çocuklarla konuşmak, onları dinlemek, onlara ilgi göstermek, sorularına uygun cevaplar vermek çocuk eğitiminde önemli prensiplerdir. Ancak her zaman için tek bir uygun, tek bir doğru cevap yoktur. Çünkü her çocuk, farklı bir şahsiyettir ve her çocuğun ilgisi, ihtiyacı, sorunun yöneltildiği şartlar farklıdır (Selçuk, 1991: 44-45).

‘Çocuklara erken yaşta din hakkında bilgi verilmez’ gibi bir gerekçeyle din öğretiminin ileriki yaşlara ertelenmesi yerine sevgiye ve sevdirmeye dönük bir yol izlenmesi daha uygun olacaktır.

Çocukta Allah kavramının oluşmasında yaş faktörü önemli olmakla birlikte, çocuğun aile fertlerinin veya yakınlarının ilâhî varlık karşısındaki tutum ve davranışları ve ortaya koydukları model bu faktörden hemen sonra gelmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında din eğitimi verilirken program içerisinde yer alan etkinliklerden yararlanılabilir. Kullanılan müzik, anadilinin öğretimi, sanat etkinlikleri gibi etkinlikler sırasında din eğitiminin amacına uygun malzemeler, araç gereç ve materyaller seçilerek çocuklara sunulabilir (d. Ratcliff, 1988: 247). Okul öncesinde çocuğa sunulacak oyuncak, serbest zaman etkinlikleri köşelerinde kullanılacak malzemelerin içerisinde dinî anlayışı ve yaşantıyı temsil edecek çeşitli objeler yer almalıdır (Anderson vd, 1978: 722-727).

Yapılan araştırmalar ortaya koymuştur ki okul öncesinde verilen değerler eğitimi ile yetişkinlikte insanların toplum kurallarına uymaları sağlanmaktadır. Yani din eğitimi, sosyal uyumun da bir aracı durumundadır. Dolayısıyla din eğitimi, çocuğun bulunduğu toplumun kültürel değer yargılarını içselleştirmesine yardımcı olmaktadır (Uyanık Balat, 2013: 2-3).

Değerlerin Tasnifi

Değerler kavramını tanımlamak zor olduğu gibi, değerleri sınıflandırmak da oldukça güçtür. Değerlerin ilk ve en çok kabul edilen sınıflamasını Alman psikolog Edward Spranger yapmıştır.

Spranger’ın değer sınıflandırması

Spranger, değerleri 6 başlık altında toplamıştır. Bunlar; bilimsel değer, ekonomik değer, estetik değer, sosyal değer, politik değer ve dinî değerdir. Onun yaptığı bu sınıflandırma ölçüğe dönüştürülerek uygulandığında elde edilen sonuçlar incelendiğinde sanatçıların estetik değerlerinin, tıp öğrencilerinin

bilimsel değerlerinin ve din adamlarının ise dinî ve sosyal değerlerinin ön planda olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar ise sınıflandırmanın doğruluğunu ispatlamaktadır (Akbaş, 2004: 56).

Schwartz’ın değer sınıflandırması

Schwartz değerleri 10 farklı grupta ele almıştır. Bunlar: Güç, Başarı, Hazcılık, Uyarılım, Özyönelim, Evrenselcilik, İyilikseverlik, Geleneksellik, Uyma, Güvenliktir. Bu 10 farklı grupta 56 değer bulunmaktadır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 56).

Tablo 1. Schwartz’a Göre Değerler (Kaynak: Yiğittir, 2012).

Açıklama	Değerler
Güç	Sosyal güce sahip olmak, otoriteye sahip olmak, mal varlıklı olmak, insan tarafından kabul görmek
Başarı	Başarılı bir kişi olmak, yetkinliğe sahip olmak, hırslı olmak, söz sahibi olmak
Hazcılık	Yaşamdan zevk alan kişi olmak
Uyarılım	Cesur olmak / korkak olmamak. Değişken bir yaşama sahip olmak, heyecanlı bir yaşantıya sahip olmak
Özyönelim	Yaratıcı bir kişi olmak, merak duygusuna sahip olmak, özgür olmak, amaçlarını kendisi seçebiliyor olmak, bağımsız olmak
Evrenselcilik	Fikirilere açık olmak, erdem sahibi olmak, toplumsal adaletten yana olmak eşitlikten yana olmak, dünya barışını istemek, güzelliklerin olduğu dünya, doğa ile bütünlük içinde olmak, doğayı korumak
İyilikseverlik	İnsanlara yardım etmeyi sevmek, dürüst olmak, affedici olmak, sadık olmak, sorumluluk duygusuna sahip olmak
Geleneksellik	Alçak gönüllük, dinine bağlı olmak, hayatın kişiye verdiklerini kabullenme, geleneklere bağlı ve saygılı olmak, ılımlı bir hayat
Uyma	Kibar olmak, itaatkârlık, anne/baba/ büyüklere değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik	Milli güvenlik, toplumsal düzenin devamlılığını istemek, hijyen sahibi olmak/temiz olmak, ailenin güvenliği, iyiliğe karşılığını vermek

Çalışmanın Amacı

Çalışmamız, farklı etnik yapıdaki grupların bir arada bulunduğu bir ülke olarak Kosova’da eğitim faaliyetlerinde değerler eğitiminin yer alıp almadığını, değerler ve değerler eğitimine dair bakış ve yaklaşımın ne olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Dünyanın farklı ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye’de ve çalışmamızın konusu olan Kosova’da da konuya olan ilgi artmaktadır. Bu çalışma ile Kosova’da bulunan okul öncesi eğitim kurumlarındaki değerler eğitimi uygulamalarının incelenmesi hedeflenmektedir. Böylelikle yurt dışındaki uygulama örnekleriyle Türkiye’deki uygulamalar arasında bir karşılaştırma imkânı olacaktır. Yapılacak çalışmalar ve incelemelerin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamız, gözlem ve görüşme yöntemleriyle yapılmıştır. Kosova’nın farklı bölgelerindeki farklı özellikteki okullar ziyaret edilmiş, idareci ve öğretmenler ile görüşülmüş, sınıf içinde gözlemler yapılmış ve öğretmenlerden daha önce hazırlanan okul ve değerler eğitimi ile ilgili sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Ziyaret edilen beş okulda toplam on öğretmen ile görüşme imkânı bulunmuştur. Öğretmenler ile yapılan görüşmeler not alınmış ve cümleler aynen aktarılarak burada yer verilmiştir. Öğretmenlerin her biri kaynak kişi (K1- K2) şeklinde verilecektir. Bu doğrultuda çalışma yerinde gözlem, mülakat ile elde edilen verilerin literatür tarama ile desteklenmesiyle oluşturulmuştur.

Çalışmamızda önce başkent Priştine, ardından Türklerin en yoğun bulunduğu Prizren’deki okullar ile yapılan görüşmeler şu başlıklar altında incelenecektir:

Okulun genel tanıtımı, öğretmenlerle ilgili bilgiler, öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı, okul öncesi dönem çocuklarında değerler eğitimine ailenin katılımı, okullardaki etkinliklere okulun ve çevrenin katkısı ve bu anlamda yapılan geziler/etkinlikler, farklı etnik gruplardaki öğrencilere değerler eğitiminin verilme şekli.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma Kosova'nın başkenti Priştine ve ikinci büyük şehri olan Prizren ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda Priştine'de üç; Prizren'de iki okul olmak üzere 5 okul Şubat 2019'da ziyaret edilmiştir. Okullar seçilirken Kosova'nın farklı etnik yapısı göz önünde bulundurularak devlet, özel veya sosyal hizmet bünyesinde olmak üzere farklı okullar seçilmeye gayret edilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın verilerinin elde edildiği okullar şu şekildedir: Emin Duraku (Prizren), Naim Frasheri (Priştine), SOS Kindergarden (Priştine), Mustafa Bakiu İlkokulu (Prizren), "Perspektiva Kreşi (Anaokulu)" (Prizren).*

Kosova'nın Genel Tanıtımı

Balkan yarımadasının ortasında yer alan, küçük ve genç bir Avrupa devleti olan Kosova Cumhuriyeti, 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Etnik, kültür ve din açısından çeşitliliğe sahip bir ülkedir.

Coğrafi olarak Avrupa'nın güney doğusu olan Balkanlarda yer alan Kosova'nın yüzölçümü 10.908 km² dir. Kosova, Kosova ve Metohiya (Dugacin) ovalarından oluşur. Şardağı'nın, Dinara Dağları'nın ve Kopaonik Dağı'nın yamaçlarına kadar uzanan Kosova Bölgesi İbre, Lepenats, Beyaz Drim, İpek Bistriçası ve Kriva Reka Nehri geçitleriyle, Adriyatik, Ege Denizi ve Balkan Yarımadası'nın iç kısımlarıyla bağlanır. Kosova'nın denizlere kıyısı yoktur; doğuda Sırbistan, güneyde Kuzey Makedonya, güneybatıda Arnavutluk ve kuzeybatıda da Karadağ ile çevrilidir. Tamamı kara sınırları olmak üzere toplam 700.7 km uzunluğunda bir sınıra sahiptir (Koro, 2008: 7).

Kosova'nın nüfusu 1.739.825'tir. Nüfusun dağılımı ise şu şekildedir: Arnavut %92.93, Sırp %1,45, Türk %1.08, Boşnak %1.6, Roman %0.5, Aşkali %0.9, Mısır %0.7, Goralı %0.6, diğer %0.05, %0.1 ise açıklamak istemeyenler (<http://www.mfa.gov.tr/kosova-kunyesi.tr.mfa>).

Prizren Belediyesi, Kosova Cumhuriyeti'nin güneybatısında 640 km²'lik yüzölçümü (Kosova toplamının %5.94'ü) ve 76 yerleşim yerinden oluşmakta ve 220,776 nüfusa sahiptir. Prizren Belediyesi'nin en önemli özelliklerinden biri çok etnikli yapısıdır; çünkü Prizren'de Arnavut, Boşnak, Türk, Goralı, Roman, Aşkali ve Mısırlı topluluklar yaşamaktadır. Prizren'in bu özelliği, okul öncesi eğitimden başlayarak yükseköğretime kadar eğitim kurumlarına yansımaktadır.

Resim 1: Kosova siyasi haritası

***** Ayrıca çalışmamızın ilerleyen süreçlerde COVID-19 pandemi şartlarına, bunun olumsuz ve engelleyici etkilerine maruz kaldığını belirtmek isteriz.

Kosova’da Eğitim

1980’li yıllarda Yugoslavya Federasyonu’nda ekonomik, siyasî ve toplumsal krizin belirmesi, 1990’lı yıllarda federasyonun dağılma sürecine girmesi ve iç savaşların yaşanması, federasyonun uluslararası örgütlerden çıkarılıp izole edilmesine neden olmuştur. Bu durumun, Yugoslavya Federasyonu’nun 20. yüzyılın sonunda her alanda olduğu gibi eğitim alanında da gerilemesine sebep olduğu söylenebilir. Bilim, teknoloji, ulaşım ve iletişim alanlarındaki hızlı gelişmeler, 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın ilk yıllarında büyük fırsatlara sahne olan dünyamızda büyük değişimlere ve yeni meydan okumalara yol açmıştır.

1999 yılında NATO güçlerinin müdahalesinden sonra, yeni nesillerin bu yeni meydan okumalarla başa çıkması için Kosova’da kurulan Birleşmiş Milletler Geçici İdari Misyonu (UNMİK)’nin eğitimde yapmış olduğu reformlarla Kosova’da yeni eğitim sistemi ve yönetimi geliştirilmiştir. UNMİK yönetimi daha 2001 yılında Yeni Kosova Eğitim Müfredatı Çerçevesi’ni ve 6 yaşını doldurmuş olan çocukların ilköğretim okulu birinci sınıfına kaydını yaptırma yönetmeliğini ve 2002 yılında Kosova İlk ve Orta Eğitim Yasasını getirdikten sonra, Kosova’da 2002/2003 öğretim yılında yeni eğitim sistemine geçilmiştir. Yeni eğitim sistemine göre, öğrenciler ilköğretim okulunun birinci sınıfına yedi yaş yerine altı yaşında kaydını yaptırma, üniversite öncesi eğitim 4+4+4 yerine 5+4+3/4; yüksek öğretimde ise Bologna Eğitim Sistemi uygulamasına geçilmiştir. Kosova Cumhuriyeti Anayasası ve eğitim yasaları gereği, Kosova’da 1999 yılından bu yana eğitim-öğretim dört dilde; Arnavutça, Türkçe, Boşnakça ve Sırpça yapılmaktadır. 2011/2012 öğretim yılından başlayarak Kosova’da RAE (Roman, Aşkali ve Mısırlı Roman) toplulukları için, ilköğretimin II-IX sınıflarında, haftada 2 ders saati olmak üzere seçmeli ders olarak Roman dili, tarihi ve kültürü dersleri için imkân oluşturulmuştur (Koro, 2013: 354-355).

Kosova’da Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça yapılan eğitim - öğretim, Kosova Eğitim Sistemine göre yapılmaktadır. Sırp topluluğu ise, 1999 yılında Kosova’da kurulan UNMİK yönetimini ve daha sonra Kosova’nın bağımsızlığını ve 2008 yılı Anayasa’sını kabul etmediğinden dolayı, şimdiye dek eğitim-öğretimini Sırbistan Eğitim Sistemine göre, 4+4+4 şeklinde uygulamaktadır. 2002/2003 eğitim-öğretim yılında uygulamaya başlanılan yeni eğitim reformuyla, zorunlu ilköğretim sekiz yıldan dokuz yıla çıkarıldıktan sonra, Kosova Eğitim Bilim ve Teknoloji Bakanlığı hazırlamış olduğu yeni öğretim müfredatını uygulamaya başlamıştır. Kosova’da eğitimin genel amaçlarının yanında, okul öncesi eğitimin, ilköğretim, alt ortaokuldaki eğitimin ve üst orta eğitimin amaçları, Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi’nden (EBTB, 2001) alınan bilgiler doğrultusunda açıklanmıştır: Kosova’da eğitimin genel amaç ve hedeflerinin formülasyonu, demokratik kalkınma, yeni ekonomik fırsatlar ve dünyaya açılma şeklinde belirlenmiştir. Kosova’da okul öncesi eğitimin amaçları içerisinde, çocukların bireysel gelişimlerini sağlamak için dikkatli ve sürekli desteklenmeleri gerektiği, bireysel özgürlüğün bireysel ve kolektif kurallar ve disiplin ile dengelenerek sosyalleşmelerini sağlamak olduğu ve kendilerini ifade edebilmeleri yer almaktadır. Çocukların merak ve yaratıcılıklarını eğlenceli bir şekilde geliştirerek onların gerçek hayattaki durumları anlayabilmeleri de amaçlanmıştır (Zengin & Topsakal, 2008: 107-126).

Kosova Eğitim Sisteminin Yapısı; “Okul Kademelerinin Yapılanması” ve “Ülke Eğitim Sisteminin Yönetsel Yapılanması” olarak ikiye ayrılmaktadır. Okul kademelerinin yapısı şu şekilde sıralanmıştır:

Tablo 2. Kosova Eğitim Sistemi Şeması (Koro, Topsakal, 2007, s. 54).

İSCED 97 KATEGORİLERİ	İSCED 97 KATEGORİLERİ ADLARI	Yaş grubu/sınıf	Kosova eğitim sisteminin kademeleri
6	Bilim ve sanatta ögr. İkinci kademesi	Doktora 3 yıl	İSCED97 (25-27/28)
5	Bilim ve sanatta ögr. Birinci kademesi	Master 2 yıl	İSCED 97 (25-26)
4	Lisans öğretimi	2-6 yıl	Orta öğrenimden sonraki yüksek

			mesleki öğretim kademesi (19-24/25 yaş)
3	Üst orta öğretim	13. sınıf 12. sınıf 11. Sınıf 10. sınıf	2- 4 yıllık mesleki programlar (15-19 yaş)
2	Alt orta öğretim temel ikinci kademesi	9. sınıf 8. sınıf 7. sınıf 6. sınıf	4 yıllık orta alt öğretim (temel öğretimin ikinci kademesi 12-15 yaş)
1	İlkokul temel öğretimin birinci kademesi	5. sınıf 4. sınıf 3. sınıf 2. sınıf 1. sınıf	5 yıllık ilkokul öğretimi (temel öğretimin birinci kademesi 6-11 yaş)
0	Okul öncesi eğitim	3-6 yaş ana sınıf 3-5 yaş kreş 9 aydan 3 yaşa kadar yuva	Okul öncesi eğitimi 3-6 yaş

Kosova’da 2002 yılı itibariyle yürürlüğe konulan genel eğitim programı şu prensiplere dayanmaktadır (MASHT, 2002): Çoğulculuk, son gelişmelere uyarlama, birlik ve çeşitlilik, öğrenci dostu olmak, yaratıcılık, birleştirilmiş ve bütüncül öğrenme, çevre ve uyum, danışma, okul özerkliği ve denetlenebilirliği.

Kosova’da eğitimin amaç ve hedefleri, Kosova toplumuna çatışma sonrası demokratik, ekonomik, dünyaya açılma gibi yeni fırsatlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Eğitim sonucunda gençler:

- Tümüyle toplumsal alanlarda görev alabilecek, çoğulcu ve demokratik toplumda aktif ve sorumluluk sahibi bireyler olacaklardır.

- Bilgi toplumunda yaşamının ve özgür dünyada hayat boyu öğrenme bakış açısının zorluklarıyla baş ederken onlara yardımcı olabilecek değerli, güncel bilgi ve uygulama becerileriyle donanmış olacaklardır.

- Bugünün dünyasında özgürlükler yoluyla kişisel kimliklerini zenginleştirmeye açık olmanın yanı sıra yerel, etnik ve ulusal kimliklerini geliştirebileceklerdir.

- Kimliğin insanları birbirinden ayıran bir olgu olmasından çok, daha büyük bir dünyanın parçası yaptığını anlayabileceklerdir.

- Ortak ilgileri ve daha geniş bir aidiyet duygusunu paylaşabileceklerdir.

- Farklı durumlarda ve yeni ortamlarda bilgi ve yeteneklerini zekice kullanabilecek; bireysel ya da iş birlikli olarak yaratıcı, problem çözebilme, motivasyon sağlayıcı, özgür ve eleştirel düşünce için yeteneklerini geliştirebileceklerdir.

- Hem kendilerinin hem toplumun hem de çevrenin sorumluluğunu alabileceklerdir.

- Teorik bilgiyi pratikle birleştirebilecek

- Kendine güvenen, pozitif motivasyona sahip ve haklarını doğru kullanan bireyler olacaklardır. Fikir, kişilik, kültür vb. farklılıklarına saygı duyacaklardır.

- Kendi kişisel başarısının peşinden koşarken, var olan bütün potansiyeli ile Kosova toplumunun tekrar kuruluşuna ve refahına katkıda bulunacaklardır.

Kosova çok etnikli, çok kültürlü ve çok dinli bir ülke olduğundan eğitim felsefesi ve amaçlarında saygı, hoşgörü ve iş birliği sürekli vurgulanmaktadır (MASHT, 2002).

Kosova’da Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitim 9. aydan 6. yaşa kadar olan çocukları kapsar. Kosova’da okul öncesi eğitim ikiye ayrılmıştır:

- 1) Anaokulu: 9. aydan 3. yaşa kadar ve 3-5 yaş arası olan çocukları kapsar,
- 2) Anasınıfı: 5-6 yaş çocuklarını kapsar.

Okul öncesi eğitimin bireysel gelişim doğrultusundaki tüm hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (EBTB 2001):

- Çocuklar, bireysel gelişimleri konusunda dikkatli ve sürekli desteklenmeli, eğitim sürecinde eğlenmelidir.
- Çocuklara bireysel özgürlüğün, bireysel ve kolektif kurallarla birlikte disiplin ile dengelendiği sosyal beraberliğin temel normları ve deneyimleri gösterilmelidir.
- Çocuklar, her gün basit yaşam durumlarında, kendi ana dillerinde konuşma ve iletişim becerilerini geliştirmek için desteklenmelidir.
- Çocuklarda gösterilen temel sistematik öğrenme süreçleri, kendileri, toplum, doğa, kültür, bilgi ve teknolojiye olan meraklarını artırmaya yönelmelidir.
- Çocuklar, bir grubun ya da bir topluluğun değerli üyeleri olarak değerlendirildiğinden bireysel olarak gelişecek, özgüvenleri artacak ve bu olumlu gelişmelerinden zevk alacaklardır.
- Çocuklar, kendilerine ve diğerlerine karşı saygılı olmayı öğrenmeli ve görevlerini uygun şekilde yapmaya yönlendirilmelidir. Çocuklara nezâket ve temizlik gibi temel sosyal kuralları yaşama ve uygulama fırsatı sağlanmalıdır.
- Çocuklar, yaşadığı toplumun ve kültürün, çevresindeki dünyanın bilincinde olmalıdır.
- Çocuklara, müzik, dans, drama, oyunlar ve resim gibi faaliyetler esnasında eğlenme imkânı sunan estetik eğitim de verilmelidir.
- Çocukların fiziksel gelişmelerini sağlayacak faaliyetlere yer verilmeli, onlara sağlık ve güvenlik kurallarına dikkat etme bilinci kazandırılmalıdır.

Kosova’da okul öncesi eğitimle ilgili olarak belirlenen bu amaç ve hedeflerin uygulamada ne kadar yer aldığı ve gerçekleştiğini anlayabilmek ve eğitimin mutfağında bulunan eğitimcilerin bu konudaki değerlendirmelerini alabilmek açısından okul öncesi eğitim kademesindeki öğretmenlerle yapılan mülâkatlar önem taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak kademe öğretmenlerinin görüş ve değerlendirmelerini almak amacıyla 2019 yılı şubat ayında bazı okullar ziyaret edilmiş, sınıflarda gözlemler yapılmış ve hazırlanan mülâkat sorularıyla öğretmenlerin görüşleri alınmıştır.

Mülâkatların yapıldığı okullardan elde edilen veriler şu şekildedir:

Bu konuda öğretmenlere şu sorular yönelmiştir:

“Size göre değerler eğitimi nedir?

Sınıfınızdaki çocuklara hangi değerleri öğretiyorsunuz?

Değerler ve değer eğitimi, programda var mı; yoksa öğretmenler tarafından daha çok örtük (yazılı olmayan) program şeklinde mi veriliyor?

Değerleri, erken yaşlardaki eğitimin önemli bir parçası olarak görüyor musunuz?

Değerler konusuna öğretmenlerin değil, daha çok ebeveynlerin (anne-babaların) ilgili olmaları gerektiğine inanıyor musunuz?

Değerler, ne kadar erken (hangi yaşlarda) öğretilmeli?

Çocuklara verdiğiniz (öğrettiğiniz) değerlerin sonucunda, çocuklarda gördüğünüz değişiklikler nelerdir?

Değerler eğitimi kapsamında, sınıfta ne gibi etkinlikler düzenlenmektedir? (Görsellerden yararlanma, drama etkinliği vs.)

Bu faaliyetlerde ailelerin (anne-babaların) katılımına yer veriyor musunuz?

Bu konuya ailelerin (anne-babaların) desteği var mı? Onların bu konuya yaklaşımları nasıldır?

Okulunuzda veya sınıfınızda değerler eğitimi adı altında köşe veya merkezler bulunmakta mıdır?

Değerler eğitimi ile ilgili materyalleriniz var mı? Bu materyalleri siz mi belirliyorsunuz, yoksa devlet mi veriyor?

Çocukların değerler eğitimine yaklaşımları nasıl? (Gözlem ve hissettikleriniz).

Çevrenin değerler eğitimine etkisi var mıdır? (Bir başka ifade ile çevre, değerler eğitimine etki ediyor mu?) Varsa, nedir?

Değerler eğitimi kapsamında geziler düzenliyor musunuz?

Sınıfınızda farklı etnik gruplardan çocuklar var mı? Bu çeşitliliği sınıfınızdaki değerleri teşvik etmek amacıyla kullanıyor musunuz?”

Öğretmenlerin cevapları, kendilerine verilen K1, K2, ... gibi kodlarla verilmiştir.

1-Emin Duraku İlkokulu (Prizren)

Okulun Genel Tanıtımı

Okul 4500 metrekarelik alana sahiptir. Ayrıca spor salonu vardır. Okul, bir kamu okuludur. Okulun dolapları TİKA tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca Türk sınıfı TİKA tarafından yapılmıştır. Sabahçı öğlenci (ikili öğretim) uygulaması vardır. Okulun kendine ait bir diş hekimi bulunmaktadır. Her sınıfta diş sağlığı ile ilgili bir köşe, bir materyal ya da kartondan yapılmış etkinlikler bulunmaktadır. Hatta Prizren'deki bazı okullarda sınıfların köşesinde sağlıklı dişlerle ilgili panoların yer aldığı görülmüştür. Bu okulda ilkokulun süresi 4 yıldır. Anaokulu bölümünde 2 Arnavut sınıfı, 2 Türk sınıfı bulunmaktadır. Sınıflarda Türkçe ve Arnavutça eğitim birlikte verilmektedir. Sınıfta Türkçe ve Arnavutça dilleri birlikte kullanılmaktadır. Çünkü Prizren'de Türkçe de devletin kabul ettiği resmi dillerden bir tanesidir. Aynı zamanda İstanbul Atşehir'deki bir okulla “kardeş okul” uygulaması yapılmıştır. Bu okulda 3 sönestr uygulaması vardır. Birinci sönestr Aralık; 2. sönestr Nisan; 3. sönestr ise 21 Haziran tarihinde bitmektedir.

Okulda değerlendirme aracı olarak ödevler, sözlü sınavlar, testler ve proje çalışmaları yapılmakta ve öğrenci tüm bunlardan ortalama olarak notunu almaktadır. Okulda 2 tane anasınıfı grubu bulunmaktadır. Bunlardan birinde Türk öğretmen, diğesinde ise Arnavut öğretmen bulunmaktadır. Okul müdürünün eski bir asker olması sebebiyle oldukça disiplinli bir okul olduğu gözlenmiş; bu özelliğinden dolayı okulun Prizren bölgesinde oldukça tercih edilen ve ailelerin de çocuklarını göndermek konusunda yüksek talep gösterdikleri bir okul durumunda olduğu öğrenilmiştir. Okulda 2 anasınıfı bulunmakta, birisi Arnavutça eğitim vermekte; diğeri Türkçe eğitim vermektedir. Türkçe'nin öğretildiği anasınıfının donatım ve teşrifatı yine TİKA tarafından yapılmıştır. Kosova genelinde sınıfta müzik köşesi gibi köşeler bulunmamaktadır. Sınıf mevcudu 18 kişiliktir, yaşlara göre sınıflama yapılmaktadır.

Resim 2: Emin Duraku İlkokulu'nda sınıf duvarındaki etkinlik resimleri

Resim 3: Emin Duraku İlkokulu’nda bir sınıfın genel görünümü

Resim 4: Emin Duraku İlkokulu’ndan bir sınıf ve haftanın konusu olan sayılar ile ilgili etkinlikler.

Resim 5: Emin Duraku İlkokulu’nda sınıf içi materyaller, oturma düzeni, oyuncak ve duvar süslemeleri

Resim 6: Emin Duraku İlkokulu öğrencileri serbest boyama etkinliğinde.

Resim 7: Emin Duraku İlkokulu'nda sınıf içi kişisel eşya dolapları ve oturma düzeni.

Resim 8: Emin Duraku İlkokulu öğrencilerinin kişisel eşya dolapları (ayakkabı-dosya-su matarası ayrı bölmelerde).

Resim 9: Emin Duraku İlkokulu öğrencilerinin haftanın konusu olan giysiler etkinliğinin asıldığı pano.

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Okuldaki iki anaokulu öğretmeni vardır ve öğretmenlerin ikisi de kadındır. Biri 39, diğeri ise 43 yaşındadır. Her iki öğretmenin meslekî tecrübesi üç senedir. Her iki öğretmen de değerler eğitimi ile ilgili seminer veya konferans almamakla birlikte, okulda aldığı eğitim sürecinde bu dersleri gördüğünü belirtmiştir.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

Öğretmenlere yukarıda belirtilmiş olan sorular yöneltilmiş, öğretmenlerin görüşleri kodlarla aşağıda verilmiştir.

K7: Benim için değerler eğitimi demek sevgi, saygı, merhamet, şefkat, adâlet, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, barış, şiddete başvurmama, vb. gibi değerlerin eğitim yoluyla öğrencilere kazandırılması demektir. Adâlet, dürüstlük, hoşgörü kavramlarının eğitimine çok önem veriyoruz. Değerler ve değerler eğitimi programda var. Programın dışında da öğrencilerin ihtiyaç duyduğu bazı derslerin eklemesi yapılıyor. Değerleri, erken yaşlardaki eğitimin önemli bir parçası olarak görüyorum. Değerler konusuna öğretmenlerin değil, daha çok ebeveynlerin (anne-babaların) ilgili olmaları gerektiğine inanıyorum. Çünkü eğitimde değerler, ailede başlar. Okul eğitimi ile pekiştirerek günlük yaşamda ve profesyonel yaşamda gerçek olur. Bu nedenle değerler, ebeveynler ve öğretmenlerle ilgili olmalıdır. Eğitim ailede başlayan bir unsur olduğundan, ebeveynler gerekli olanı yapmak zorundadır. Değerler, anaokulunda veya hatta kreşte öğretilmelidir.

Çocuklara öğrettiğim değerlerin sonucunda, çocuklarda sevgi, saygı, merhametle ilgili sözcükleri, duyguları kazandığını gözlemliyorum. Değerler eğitimi kapsamında sınıfta görsellerden yararlanırım, hikâyeler anlatır, örnekler çıkartırım. Dramada birebir empati kurarak, neyin nasıl olması konusunda etkinlikler düzenlerim. Bu faaliyetlerde ailelerin (anne-babaların) katılımına yer veririm. Gerektiğinde aile - öğretmen - öğrenci işbirliği üçgeni yapılır. Ailelerimizin bu konuda desteğini alıyoruz ve gönüllü olarak bu konulara katılıyorlar. Ancak okulumuzda ve sınıflarımızda değerler eğitimi için özel köşelerimiz bulunmamaktadır. Değerler eğitimi için materyallerimiz var. Ele alacağımız konuyu seçer / karar veririz. Ona göre ilgili malzemeden yararlanıyoruz. Çocuklar da değerler eğitimi için ılımlı, meraklılar. Öğreniyor ve öğrendiklerini uyguluyorlar. Bu konuda çevrenin de çok önemli olduğunu düşünüyorum. Her suistimal, eğitimi örnek olarak etkiler.

Değerler eğitiminde farklı yerlerin görülüp yaşanarak öğrenilmesi gerektiğini düşündüğüm için geziler düzenlerim. Son zamanlarda, engelliler okulunu ziyaret ettik. Onlar için hediyeler hazırladık, oradaki hocaların yardımıyla birlikte bir etkinlik bile tamamladık. Sınıfımda farklı etnik gruptan öğrencilerim bulunmaktadır. Ancak ben bunu değerleri öğretebilmek için bir araç, bir fırsat olarak

görüyorum. Zaman zaman diğer öğrencilerden utanıyorlar, çünkü neden bahsettiğimizi anlamıyorlar (yanlış kelimelere gülüyorlar). Bu durumu değerler eğitimi yoluyla gidermeye çalışıyoruz.

K8: Bana göre değerler eğitimi, adâlet, samimiyet, sevgi, saygı, dayanışma, ahlâk, sevecenlik, motivasyon, iyi davranış gibi erdemlerin kazandırılmasıdır. Öğrencilerime en çok öğrettiğim değerler; iyi davranmak, birbirlerine ve başkalarına saygı duymak, birbirlerini ve başkalarını sevmek, birbirleriyle dayanışma içinde olmak, çevrelerinde âdil, dürüst ve nâzik olmaktır. Çalıştığımız müfredat, genel kültür değerlerini tanıtıyor ve teşvik ediyor. Değerlerin öğretilmesinde erken yaşların çok önemli olduğuna inanıyorum. Değerler eğitimi ebeveynlerden başlar, erken çocuklukta öğretilmesi devam eder. Okuldaki ilk günlerde çocuklara değerlerle ve kurallarla ilgili ne öğretirsek onu almaya çok meraklılar; kurallara uymak, birbirlerini sevmek, birbirlerine yardım etmek, sırayla konuşmak ve dikkatlice dinlemek gibi değişiklikler fark ediliyor. Bunları öğretebilmek için farklı konularla ilgili albümlerimiz ve resimlerimiz var; çocuklar ile birlikte değerler eğitimi ile ilgili tartışmalar geliştiriyoruz. Bu öykülerden ve masallardan çocukların farklı eğitici mesajlar aldığı eğitici hikâyeler gösteren projeksiyonu kullanıyoruz. Çoğu durumda çocuklar, karakterlerin rollerini masallardan yorumluyorlar. Tüm bu süreçte ebeveynlerle iş birliği çok iyidir, farklı etkinliklere katılırlar. Yaklaşımları çok olumludur. Çünkü değerler eğitimi halkımızın tarihi geleneğinde bulunmaktadır. Sınıfta yapılan her etkinlik, değerler eğitimi içerir. Bununla ilgili pek çok materyallerimiz var ve sahip olduğumuz tüm materyalleri biz seçeriz. Zaten çocuklar, değerlerle ilgili konuları dinlemeye meraklılar. Örneğin, dürüstlük ve iyi davranışlar hakkında konuşmak, hikâyeler dinlemek, onları canlandırmak en sevdikleri etkinliklerdir. Değerler eğitiminde ailenin katkısı ve katılımı kadar çevrenin de önemine inanıyorum. Çevre olumlu ise katkısı da olumlu olacaktır elbette. Ek olarak değerler eğitimi için geziler düzenlemekteyiz. Çocuklarımıza millî tarihimiz için anlattığımız Prizren Birliği'ne geziler düzenliyoruz. Sınıfımda farklı etnik gruptan öğrencilerim bulunmaktadır. Zaman zaman anlaşmada sorunlar yaşadığımızda günlük hayattan farklı örnekler ile sorunu aşyoruz, birbirimizi dinliyoruz, anlıyoruz, öğreniyor, öğretiyoruz.

Okuldaki değerler eğitimine ailenin, okulun, çevrenin katkısı ve bu anlamda yapılan geziler/etkinlikler

Okulun değerler eğitimi anlatan ve okuldaki etkinliklere yer veren bir dergisi de bulunmaktadır. Okulda 5 yıldır değerler eğitimi anlamında yeni müfredat uygulanmaktadır. Kosova genelinde tüm okullarda değerler eğitimi geçen sene uygulanmaya başlanmıştır. Finlandiya'dan değerler eğitimi ile ilgili görevliler gelmiş, oradaki eğitim modeli Kosova'da uygulanmaya çalışılmıştır. Projedeki okullar, 2 ayrı değerler eğitimi konusunda uygulama geliştirmişlerdir. Bu okullardan birkaç tane öğretmen seçilmiş ve onlar diğerlerine birer haftalık eğitim vermişlerdir. Yeni değişimlerde hızlı bir geçiş yapılmıştır. Henüz devam eden süreçte, ülkedeki eğitim kurumlarının değerler eğitimi ile ilgili müfredata uyum sağlamakta oldukça zorlandıkları belirtilmiştir. Değerler eğitimi ile ilgili müfredat 7 alana ayrılmaktadır.

Okulda meslek tanıtımı yapılmaktadır. Mesela öğrencilerin aileleri kendi mesleklerini tanıtmaktadırlar. Değerler eğitimi daha çok drama etkinliği ile verilmektedir.

2-Mustafa Baki İlkokulu (Prizren)

Okulun Genel Tanıtımı

Bu okulda 4 tane okul öncesi sınıf bulunmaktadır. Okulda Arnavut, Boşnak ve Türk sınıfları vardır. Sınıfların ikisi sabahçı ve ikisi öğlencidir. Sınıf mevcutları 22 ila 23 kişi arasındadır, fakat Boşnak sınıfında daha az öğrenci bulunmaktadır. Okulda yer yer TİKA'nın desteği vardır. Ayrıca belediye ve Amerika desteği de bulunmaktadır. Okul öncesi Türk sınıfını Tika yapmıştır. Ülkede anasınıfı zorunlu değildir. Birinci sınıftan 9. sınıfa kadar zorunluluk vardır. 5 yıl ilköğretim ve dört yıl ortaöğretim olarak ayrılmaktadır. Daha sonra meslek liselerinde 3 yıl, fen liselerinde ise yine 3 yıl eğitim görülmektedir. Devlet okullarında sadece 5 ve 6 yaş grubu vardır. Değerler eğitimi, sınıf içerisinde daha çok sözlü ya da projeksiyon yansıtması ile öğretilmektedir. Ayrıca bu okulda velilerle birlikte düzenlenen kermes gibi etkinliklerde toplanan para ile durumu iyi olmayan çocuklara yardım edilmekte ya da okulun eksikleri tamamlanmaktadır. Her sınıfın kendi millî giysileriyle bayramlarında o güne has etkinlikler düzenlenmektedir. Örneğin Türk sınıfında 29 Ekim kutlanır iken, Arnavut

sınıfında 17 Şubat günü bağımsızlık etkinlikleri düzenlenmektedir. Değerler eğitimi kapsamında doğa gezileri yapılmakta, öğrenciler sinemaya götürülmektedir. Kosova’da yaşlılar ile ilgilenen ya da dezavantajlı gruplar ile ilgilenen bir kurum olmadığı için yaşlı bakımı ya da dezavantajlılara sevgi kapsamında öğrencilere dönük herhangi bir çalışma yapılamamaktadır.

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Çalışmaya katılan iki öğretmenimiz de kadındır. Biri 32, diğeri 37 yaşındadır. İlk öğretmenimiz 4, diğeri ise 14 yıllık meslekî deneyime sahiptirler. Bir öğretmenimiz değerler eğitimi ile ilgili seminer veya konferansa katıldığını belirtmiş, diğeri ise katılmadığını bildirmiştir. Aynı şekilde seminer almayan öğretmenimiz lisans boyunca da bu dersi almamış, diğer öğretmenimiz ise lisansta da bu dersi almıştır.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

Öğretmenlere yukarıda belirtilmiş olan sorular yöneltilmiş, öğretmenlerin görüşleri kodlarla aşağıda verilmiştir.

K5: Değer eğitiminin, bireyin kişisel karakterinin gelişimi için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerime en çok saygı, iş birliği, sevgi, hayırseverlik değerlerini öğretmeye çalışıyorum. Değerler eğitimi planda var. Müfredat arasında da örtük program kapsamında anlatmaya da çalışıyorum. Değerleri, erken yaşlardaki eğitimin önemli bir parçası olarak görüyorum. Karakter gelişimi erken yaşta çok önemlidir. Bu süreçte edinilen davranış kalıcıdır. Değerler eğitimi sadece öğretmenin değil; ebeveyn, öğretmen ve tüm toplumun endişesi olmalı diye düşünüyorum. Değerler erken çocukluktan itibaren öğretilmelidir. Çocuk erken yaşta daha çabuk benimsiyor ve arzulan değerler çocukların davranışlarına daha kolay bir şekilde yerleşiyor. Benim çocuklarımda gözlemlediğim değerler, iyi davranma, karşılıklı iş birliği, hoşgörü, sosyalleşmedir. Değerler eğitimi kapsamında dramatizasyon faaliyetleri ve çeşitli yaratıcı oyunlar kullanıyorum. Bu faaliyetleri yaparken aile katılımına büyük önem veririm. Onlar da bize her zaman destek verir, materyal hazırlamaya yardımcı olurlar. Çünkü konumuz ne ise ona göre okulda veya sınıfta değerler eğitimi ile ilgili köşe hazırlarım. Bunların hazırlanması tamamen öğretmenin inisiyatifindedir. Biz karar verir, hazırlarız. Çocuklar da bu sürece katılır, ilgileri yoğun olur. Aile dışında çevrenin de konuya desteği çok önemlidir. Öğrenci yerinde öğrensin isteriz. Bu doğrultuda geziler tertip ederiz. En son Boşnak ulusal giysilerinin bulunduğu bir müzeyi ziyaret ettik. Benim sınıfımda farklı etnik gruptan öğrenciler bulunmuyor. Diğer sınıfımızda bulunmaktadır.

K6: Bana göre değerler eğitimi bireyin kişisel / karakter gelişiminin temelidir. Kişinin karakter gelişimi için önemlidir, erken yaşta başlarsa davranışlar güvenilir ve kalıcı olacaktır. Bu yüzden en çok sevgi, saygı, hoşgörü, iş birliği, yardımlaşma, vatandaşlık kavramlarını öğretmeye çalışıyorum. Değerler eğitimi planlarımızda yer alır. Ancak örtük program ile de desteklerim. Değerler eğitiminde sadece öğretmen-okul değil; anne baba, öğretmen ve toplum, tüm bireyler ilgilidir. Bilinçli bir şekilde hepimiz “iyi model” olmalıyız. Bu yüzden bence bebeklik döneminde bu eğitim verilmeye başlanmalıdır. Çocuklarda tüm alanlarda olumlu yönde gelişme gözlemledim verdiğim eğitimler sonucunda. Sorumluluk alma konusunda daha istekli olmaları, ekip çalışmalarında daha uyumlu olmaları, yeniliklere ve farklılıklarla açık olmaları gibi.

Bu doğrultuda da oyunlaştırma eğitim etkinlikleri, yaratıcı drama etkinlikleri, müzik ritmi etkinlikleri kullanmaktayım. Bu süreçte ailenin katılımına büyük önem verir, iş birliği içinde hareket ederim. Okulda 2 aylık bir plan içerisinde bir değer konusu ele alınmıştır. Yani her iki ayda bir farklı bir değer işlenmektedir. Değer merkezleri dönüşümlü yenilenir. Boş zaman etkinlikleri, hayal gücü etkinlikleri, eleştirel düşünme etkinlikleri uygulanır. Bu etkinliklerdeki uygulamayı ve materyalleri seçmek öğretmenin kararına göredir. Öğrenciler bu sürece çok istekli katılırlar. Elbette ki çevrenin de bu konuya etkisi önemlidir. Bu süreçte bazen geziler düzenlenir, bazen konuyla ilgili kişiler sınıfa davet edilir. Sınıfımda farklı etnik gruptan öğrenciler bulunmaktadır. Bu bir zenginliktir. Biz çalışmalarımızı, derslerimizi bunu bilerek düzenleriz. Kosova’nın gelenek ve göreneklerini buna göre anlatırız.

Resim 10: Mustafa Bakiu İlkokulu, Günlük Eğitim Akışındaki Etkinlikten Bir Kare.

3-SOS International Kindergarten (Priştine)

Okulun genel tanıtımı

Okul, 2000 yılında kurulmuştur. Kindergarten okulun adıdır. Kindergarten kusursuz bir kuruluştur. Eskiden fakir insanlar için kurulmuştur. Kuruluşu itibariyle bir okul değil, 3 ile 6 yaş çocukları için açılan bir kurs merkezidir. Olumsuz şartlarda olan çocuklardan para alınmamaktadır. 22 kişiden, yani diğer durumu iyi olan çocuklardan para alınmaktadır. Bu kuruluştaki 10 öğretmene ve 5 tane sınıfta vardır. Her sınıfta 2 öğretmen vardır. Sınıflar 26 kişiliktir. Ayrıca özel öğrenciler için (bireysel eğitim programı öğrencileri için) yanında asistan öğretmen vardır. Okulda hem pedagoğ hem sosyolog bulunmaktadır.

Pedagoğ, planlama yapmakta ve çocuklarla ilgilenmektedir. Ayrıca evdeki bireylerle (anne-babasıyla) toplantı yapmaktadır. Türkiye'den farklı olarak; bizde çocukların sorunları ile ve çözüm yolları ile pedagoğ ilgilenmekte iken, burada daha çok sosyolog ilgilenmektedir. Bu okulda çocuklar, kimin ödeme yapıp yapmadığını bilmemekte, ayrıca kimin anne ve babasının olup olmadığını bilmemektedirler. Sosyal problemleri müdür, sosyolog ve pedagoğ çözmektedir. Her gün değerler ile ilgili etkinlik yapılmaktadır. Yemek saatinden sonra sınıftaki öğrencilerle toplu olarak sohbet edilmektedir. Başarılı olan çocuklara hediyeler verilmektedir. Hediye olarak çocukların resimleri asılmaktadır.

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Okuldaki öğretmenlerin ikisi de kadındır. Birisi 48, diğeri ise 38 yaşındadır. Her iki öğretmenin meslekî tecrübesi yirmi senedir. Her iki öğretmen de değerler eğitimi ile ilgili seminer veya konferans almış, ayrıca lisans eğitimi sürecinde bu dersleri gördüklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

Öğretmenlere yukarıda belirtilmiş olan sorular yöneltilmiş, öğretmenlerin görüşleri kodlarla aşağıda verilmiştir.

K1: Değerler, davranışlarımızı kontrol etmemize ve yönetmemize yardımcı olan ilkelerdir, farklı yaşam koşullarında nasıl davranmamız gerektiğini bize öğretirler. Sevgi, iyilik, samimiyet, hoşgörü, empati, kendine güven, fedakârlık bunlar benim için en kıymetli değerlerdendir. Bunları öğrencilerime aktarmak için çalışırım. Değerlerin müfredatın bir parçası olmadığını düşünüyorum. Onlar öğretmenin elindeki gizli müfredatın bir parçasıdır. Her derste her konuda değer aktarımı yapılabilir. Kuşkusuz, değerler, bütün kişiliği geliştirmenin çok önemli bir parçasıdır. Bu nedenle çocuk yetiştirme sürecinde en önemli unsurlardandır. Değer eğitimi, önce ebeveynleri, sonra öğretmenleri ve ardından tüm toplumu ilgilendirmelidir. Çok erken yaşlardan itibaren (doğumdan itibaren) aile ve okul öncesi

kurumlarda bu eğitim verilmelidir. Önce aile, sora anaokulu ve diğer okullar model olmalıdır. Çünkü bu model alma sürecini şu şekilde gözlemliyorum: Çocuklar, başkalarıyla ilişkilerinde değerleri uygulamaya başlıyor, onlar hakkında konuşuyor ve de duygularını ifade ediyorlar. Bu süreçte çocuklarla tiyatroya gideriz, olumlu mesajlar içeren gösterileri izleriz, insan haklarını temsil eden farklı karakterlere sahip hikâyeleri okuruz, dramatize ederiz. Çocuk hakları, cinsiyet eşitliği, ırk, inanç eşitliği, kültürel değerler vb. kavramlar için kilise, cami, müze ziyaretleri yaparız, ilgili kişileri okula davet ederiz, aileleri ziyaret ederiz ve aileler anaokuluna gelir.

K2: Değerler, bir birey olarak başkalarına iyi davranmamı sağlayan, arkadaşlarım, ailem ve meslektaşlarım ile olan ilişkiyi düzenleyen prensiplerdir. Toplumsal, kültürel, ahlâkî, manevî, maddî tüm değerlere önem veririm. Öğretmenlerin belirli temalara dahil edilmesi, uygulamaya yardımcı olur. Değerler her konunun içinde vardır. Değerlerin erken verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Özellikle 3 ila 6 yaş arasında. Bireyin değerleri kazanması aileden başlar, anaokulunda ve toplumda güçlenir. Bence bu konu bütün toplumun, ailenin ve öğretmenin endişesi olmalıdır. Çünkü çocukları etkileyen her şey toplumu etkiler. Bana göre değer eğitimi doğumdan başlamalı ve anaokulunda, okulda ve yaşam boyu devam etmelidir. Bu eğitimler sonrasında öğrencilerimin davranışlarında, düşüncelerinde, iletişiminde, fikirlerinde, duygularında olumlu değişimleri gözlemliyorum. Çocuklar aileden, anaokulundan, sosyal çevreden etkilenir. Güvensiz bir ortamda yaşıyorlarsa değerleri düşüktür. Cinsiyet, etnik, dinî, kültürel farklılıklara saygılı olmayı amaçlayan etkinlikler düzenliyoruz. Kurallar öğretiyor ve “sihirli sözler” kullanmalarını teşvik ediyoruz (teşekkür ederim, üzgünüm, lütfen gibi). Duygusal, özen, saygı, sadâkat ve dürüstlük gibi duygusal değerleri gösterebilecekleri etkinlikler ile dayanışma, insanlık, vb. sosyal değerler hakkında faaliyetler düzenliyoruz.

Bu hususta ebeveynler de bizlere destek verirler. Onların katkısı bize yeni bilgi verir. Ebeveynler, bizi bu faaliyetlerde, özellikle sağlık, toplum ve çevre konularında, insanî konuları içeren projelerde belirli kuruluşlarla desteklemektedir. Okulda belirli köşelerimiz bulunmaktadır. Etkinlik köşelerimiz konu veya temaya göre değiştirilir. Örneğin; “Kültürel miras” projesi, çocuklar ve ebeveynleri tarafından getirilen eski ulusal kıyafetler ve takılarla bir etnik müzeyi doğaçlama olarak yaptık. “Geleneksel yemek” projesinde okulda geleneksel yemeklerimizi pişirdik. Materyal konusunda seçimi biz yaparız. Farklı yazarların kitaplarından oluşan materyallerimiz var, çevrimiçi kaynakları da kullanıyoruz. Bazen konuyla ilgili ziyaretler düzenliyoruz. Örneğin “Bağımsızlık Günü”nde “Mother Theresa” şehir bulvarına gideriz, ulusal kahramanların anıtlarını ziyaret ederiz, diğer dinî bayramlar için ziyaret ettiğimiz camiler veya kiliseler olur. Arnavutluk’un bağımsızlığının 100. yılı için Prekaz’ı ziyaret ettik (son savaş sırasında bütün bir ailenin öldüğü ve büyük bir anıtın olduğu bir köy). Benim sınıfımda farklı etnik gruplardan öğrenci bulunmadığı için faaliyet yapamıyorum bu anlamda.

4- Naim Frasheri İlkokulu (Pristine)

Okulun genel tanıtımı

"NAIM FRASHËRI" ilköğretim okulu, Pristine Belediye Meclisinin 15.2.1964 tarih ve 01-24235 sayılı Kararı ile kurulmuştur. 1964-1965 Eğitim-Öğretim yılının ikinci döneminde göreve başlamıştır. Okul, birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar (Arnavutça ve Sırp-Hırvat dillerinde) tüm sınıflarla çalışmaya başlamıştır.

1991/92 öğretim yılından itibaren, okul bağımsız bir Arnavut okulu olarak faaliyet göstermektedir. Okulun merkezi Pristine "Muhaxherëve Mahallesi"ndedir.

1999/2000 öğretim yılından itibaren, okulda bir Boşnakça dil okulu da bulunmaktadır. 2001/2002 öğretim yılından itibaren okul öncesi öğrencilerle çalışmaya başlamıştır. 2002/2003 yılında okulda 9. sınıf müfredata alınmıştır.

Okul, kuruluşundan bu yana Pristine SHLP'nin (Shkollave të Larta Pedagogjike / Yüksek Pedagojik Okullar) ve şimdi Eğitim Fakültesi'nin bir eğitim okulu olmuştur. Fakülteler ve liseler ile yapılan iş birliğinin eğitim sürecinin kalitesinin yükseltilmesinde çok olumlu etkileri olmuştur. (<https://shfnaimfrasheri.weebly.com/>).

Güncel müfredat ve uygulamalara bakıldığında, okulda:

- Belirli bir müfredat çerçevesinde etkinlikler yapılmaktadır.
- Günlük, haftalık, aylık, yıllık olmak üzere, verilen planlar devlet tarafından verilmektedir.
- Okulda değerler eğitimi için yapılan etkinliklerde kısa zamanda birçok alana ait etkinlik yapmaktadırlar.
- Bütünleştirilmiş etkinlikler ile kavram öğretimi yapılmaktadır. Örneğin; ziyaret ettiğimizde kış kavramı verilmekteydi ve duvar panolarında sınıftaki etkinliklerde o kavrama ait materyaller bulunmaktaydı.
- Öğrencilere her gün olmasa da ev ödevleri verilmektedir. Ve ödevlerin aile bireyleri ile yapılması söylenmektedir.
- Günün ilk dersine başlarken herkes birbirlerine sarılıyor ve seni seviyorum diyerek başlıyorlar.
- Değerler eğitimi ile ilgili hikâyelere ve tiyatrolara yer verilmektedir.
- Geçmişlerini unutmaması amacıyla ve bağımsızlıklarını nasıl kazandıklarına ait savaş fotoğrafları ve kahramanlarının fotoğrafları bulunmaktadır.
- Geçmişlerine ait eski çocuk oyunları ve bununla birlikte yaşlarına uygun olan oyunlar öğretilmektedir.
- Sınıf mevcutları 14 ila 18 arasında değişmektedir.
- Sabahçı ve öğlenci grupları bulunmaktadır.

Sırayla her gün bir çocuk başkan seçilmektedir. Ve bu yöntem sayesinde sıra beklemeyi, arkadaşlarına saygı duymayı öğrenmektedirler. Gözlem yaptığımız esnada sınıfta 15 öğrenci bulunmaktaydı ve oynanan oyunda sınıftakiler halka sekinde oturup her biri sırayla arkadaşının ismini söyleyerek birbirlerine sevdiklerini söylediler. Ardından “en sevdiğin hayvan nedir ve niçin?” sorusuna cevap verdiler. Ardından oyuncak havuzundan bir oyuncak alarak, niçin o oyuncuğı seçmek istediklerini söylediler. Örneğin; bir çocuk, ben kediyi seçtim, çünkü o çok sevimli ve süt içer cevabını verdi. Bu etkinlik ile çocuklara hayvanları sevme ve doğayı koruma değerleri kazandırılması amaçlanmıştır. Birbirlerini hiç tanımasa bile, birbirlerine sevdiklerini söylemektedirler. Ve bu şekilde arkadaş sevgisi kazandırılmaktadır.

Öğrencilerin doğum günü olduğunda, onlara doğum günü için küçük bir kek verilmektedir. Doğum günü olan çocuğa o gün ödev verilmemektedir. Başarılı olan öğrenciye teşvik için kalp hediye edilmektedir.

Resim 11: Naim Frasherli okuluna TSK Ziyareti. (<https://www.aa.com.tr/sq/balkan/kfor-i-turk-rinovon-shkolla-fillore-naim-frash%C3%ABn-fillore-naim-frash%C3%ABri-n%C3%AB-vushtrri/1147047#>)

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Okulda iki öğretmenle görüşme yapılmış, öğretmenlerin ikisi de kadındır. Biri 44, diğeri ise 49 yaşındadır. Birinci öğretmenin meslekî tecrübesi 8, ikinci öğretmenin ise 26 senedir. Her iki öğretmen de değerler eğitimi ile ilgili seminer veya konferans almamış, sadece okuldaki eğitim sürecinde bu dersleri gördüklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

K3: Bana göre değer eğitimi ile ahlâkî ve manevî eğitim, hayat boyu olması gereken bilinci almak demektir. Bu tür eğitimin yarınki çocukların değer yargısını oluşturacağı tasavvur edilerek hareket edilmelidir. Genel olarak, çocuklara saygı, sorumluluk alma, sosyalleşme, kurallara uyma, değerlendirme, öz değerlendirme, konuşma özgürlüğü, kişisel hijyen konularında eğitim veririz. Değer eğitimi, bizim eğitim sistemimizde tüm alanlara entegre edilmiş yeni müfredatın bir parçasıdır. Değerler eğitimi erken çocukluk eğitiminin en önemli parçası olarak görüyorum. Bu, çocukların kişiliklerini geliştirdikleri yaşta, yani daha erken başladığımızda onlar için daha iyidir. Bu yüzden bu konuda hem ebeveynlerin hem de öğretmenlerin endişesi olması gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda iş birliği yapılmalıdır. Ayrı yükümlülükler olarak görülmemelidir. Genellikle ebeveyn, değerlerin eğitimine değer vermez, ancak ilk ebeveynler toplantısı sırasında değer eğitimi ile ilgili temel hedeflerimizi sunmamız gerekir. Onlara konunun önemini ve ne kadar erken, o kadar iyi fikrini açıklamaya çalışıyoruz Ebeveynlerin de anaokulunda çocuklarından öğrendiği durumlar var. Çocuklar anaokulunda daha saygılı, daha sosyalleşmiş olabiliyorlar. Materyal olarak sorumluluklar, ahlâk vb. gibi farklı ahlâkî mesajlara sahip resimli kitapları kullanıyoruz. Rol yapma oyunları oynar ya da dramatizasyon yaparız.

Aileler bizlere destek verirler. Bazen onları davet eder ve hedeflerimizi, amaçlarımızı anlatırız. Bizi her konuda destekliyorlar. Özellikle demokrasi eğitimi ve ahlâkî eğitimi takdir ediyorlar. Okulda değerler eğitimi için özel bir köşemiz yok, ama sabah toplantıları sırasında genellikle her şeyi tartışır, karar veririz. Devlet sadece mevzuat veriyor. Materyale karışmıyor. Okulun veya öğretmenlerin getirdiği kitaplarımız var.

Bize göre sosyal çevre çok önemlidir. “Kiminle kalıyorsan, sen o kimsesin” atasözünü kullanıyoruz. Çevrenin olumlu ya da olumsuz etkisi olur. Biz, eğitimciler olarak onlara neyin doğru, neyin yanlış olduğunu söylemeliyiz. Değerleri aktarabilmek adına geziler organize ediyoruz. Örneğin; sanat değerleri ve kültür için sanat sergilerine gidiyoruz, ulusal kimlik kazandırmak için anıtları ziyaret ediyoruz. Sınıfta farklı etnik gruplardan öğrencilerim var, çeşitlilik bizi daha iyi yapar. Çocuklara farklı olduğumuzu, ama eşit olduğumuzu anlatıyoruz. Sınıfta ne kadar çok kültür, o kadar çok daha zenginiz!

K4: Değer eğitimi ile çocukların ahlâkî temelini oluşturan değerleri ve olumlu ilkeleri içine alan eğitimi anlıyorum. Eğitim, saygı, sevgi, ahlâk, adâlet, özen, sadâkat en çok üzerinde durduğum değerlerdir. Verilecek değerler müfredatta değildir. Öğretmenin elinde gizli bir müfredatın parçasıdır. Değerler, yaşamın ilk yıllarında her bir kişide geliştirilmelidir ve bu konu ebeveynlerin, öğretmenlerin ve tüm toplumun endişesi olmalıdır. Değerler erken yaşlarda öğretilmelidir. Bu süreç sonunda öğrencinin başkaları ve çevre ile olan davranışlarında değişiklikler gözlemleyebiliriz. Değerlerin aktarımında hikâyeler kullanıyoruz veya doğrudan ya da dolaylı olarak onlara değer üretiyoruz. Aileler bu konuda bizi destekler, yaklaşımları çok olumludur. Belirli bir köşemiz yok. Ancak Bizim tarafımızdan hazırlanmış farklı kaynak ve materyallere sahibiz. Çocuklar, değerlerle ilgili temaları memnuniyetle karşılıyorlar. Çevrenin bu konuda çok büyük bir etkisi var. Bu nedenle geziler düzenliyoruz. Sanat galerisini ziyaret etmek, Boşnak ulusal kıyafetlerini tanıtan müze ziyareti yapmak gibi. Sınıfta pek çok farklı etnik gruptan öğrencim var. Bu zenginliktir. Etkinlikleri de ona göre planlarız.

5- Özel Okul Öncesi Eğitim Kurumu “Perspektiva Kreşi (Anaokulu)” (Prizren)

Okulun genel tanıtımı

“Perspektiva” Kreşi (Anaokulu) bir çocuk bakımı ve eğitim enstitüsüdür. Kreşede bir çocuk önce kendini, ailesini, arkadaş çevresini, doğayı ve dünyayı tanır. Çocuklar kreşimizde eğitim bilimlerini geliştirirken aynı zamanda kendilerine güvenlerini geliştirirler ve hür düşünüp davranırlar.

Perspektiva Kreşi'nin misyonu, 2-6 yaş arası çocuklar için bireysel özellikleri göz önünde bulundurarak güvenilir bir yer sağlamaktır. Bu kreşin açılmasındaki gaye, çocuklar için güvenilir ve eğitici bir yer ve meraklarını ve yaratıcılıklarını hür bir şekilde geliştirebilecekleri bir alan sağlamaktır.

Perspektiva Kreşi, 08.01.2016 tarihinde, ülkede çocuk bakımı ve eğitimi merkezleri eksikliği gözle görülür bir durumda iken Hyrmete Tamniku tarafından kurulmuştur ve Hyrmete Tamniku, halen bu eğitim kurumunun yöneticisi durumundadır. Açılışın ilk gününde Perspektiva Kreşi bir öğretmen ve 15 öğrenci ile açılmıştır. Bugün ise okulun ekibi 16 öğretmenden oluşmakta ve öğrenci sayısı 100'den fazladır.

Öğretmenlerle ilgili bilgiler

Okulda görüşme yaptığımız öğretmenlerin ikisi de kadındır. Biri 40, diğeri ise 47 yaşındadır. İlk öğretmenimizin meslekî tecrübesi 2, diğerinin ise 10 senedir. Her iki öğretmenimiz de değerler eğitimi ile ilgili ders almamış, seminer veya konferansa katılmamıştır.

Öğretmenlerin değerler eğitimine bakışı

K9: Değerler denince, insanî değerleri eğiterek, bir kişiliğin oluşumunu ve gençliğin kimliğini anlayabildiğimizi düşünüyorum. Eğitim, temel olarak değerleri ve erdemleri seçme yeteneğidir. Çocuklar sevgi, samimiyet, adâlet, dayanışma ve yüksek ruh gibi en yüksek insanî erdemleri öğrenir. Biz öğretmenler de çocuklara insanî değerleri öğretmenin ahlâkî sorumluluğunu hissediyoruz. Değerler, çocuk eğitiminde çok önemli bir sanattır. Bence bu süreç ebeveynlerden ve aileden başlar ve daha sonra öğretmenlerden devam eder. Erken çocukluk döneminde başlaması gerektiğini düşünüyorum, daha sonra bunun zor olduğunu düşünüyorum. Çünkü yeniden eğitim, baştan eğitimden daha zor. Zaten değerler eğitimi alan bir öğrencinin davranışlarında değişiklik olduğunu fark ediyoruz ve diğerlerini kötü davranışlarından dolayı eleştiriyorlar. Örneğin; onlara yalan söylemelerini, dürüst olmalarını öğretiyoruz. Rol yapma yoluyla öğretmek istediğimiz şeyleri canlandırmaya çalışıyoruz. Çocuklarla yapmayı planladığımız konularda çalışıyoruz, hikâyeler okuyoruz. Aileler de genel olarak değerler eğitimine destek veriyorlar. Ancak ben kendi adıma daha fazla destek görmek istediğimi belirtmek isterim. Değerler eğitimi için okuma köşemiz ve öğrenilmesi gereken değerler hakkında mesaj veren herhangi bir hikâyenin rolünü oynadığımız dramatizasyon köşesi bulunmaktadır. Materyallerimiz var. Bunlar daha çok müfredata dayalı kitaplar. İlköğretim öncesi çocuklar, doğruyu söyleme, dürüstlük vb. değerleri daha çok merak ediyorlar. Her eğitimin temeli ailedir. Bu yüzden aile katılımı ve çevrenin önemi çok büyüktür. Biz bazen sergilere, diğer engelliler okullarına ve Prizren Birliği'ne ziyaretler düzenleriz. Benim sınıfımda farklı etnik yapıdan öğrenci bulunmamaktadır.

K10: İnsanî değerlerin eğitimi, bireyin sağlıklı bir kişiliğini oluşturmak için erken çocukluk döneminde başlanması gereken çok önemli bir süreçtir. Saygı, sevgi, vatan sevgisi, sorumluluk, dürüstlük, dayanışma, hoşgörü en çok üzerinde durduğum değerlerdir. Değerler müfredatta sunulurlar. Bu değerlerin sunumunun yoğunluğu birbirinden farklıdır. Bu aynı zamanda, bir öğretmenin bu değerleri geliştirmek amacıyla yaptığı ekstra çalışmaları olmasının birer sebebidir. Bu konu iki tarafın da endişesi olmalıdır bana göre okulun da ailenin de ve toplumun da...

Değerler eğitimi erken çocuklukta başlamalıdır. Çünkü çocuklar öğrendikleri değere bağlı olarak farklı etkinliklerde daha fazla sorumluluk alırlar, birbirlerine karşı daha fazla tolerans gösterirler. Aileleri de sürece dâhil ediyoruz. Kendi çocuklarına değerler eğitimi içeren malzemeyi okumaya onlara rehberlik ediyoruz. Aileler okuldaki etkinliklerimize de katılırlar. Vatansızlık ve vatan sevgisini işleyen bayram şenlikleri düzenlediğimiz durumlarda, ebeveynler etkili bir ortak rolü oynarlar. İşleyeceğimiz temaya göre köşelerimiz olur. Okuma köşesi. Konuya göre seçtiğimiz birçok kaynağımız var. Çocuklar, değerlerin öğrenilmesi sırasında meydana gelen konuşmalara katılmaya özen gösterir ve bunları günlük yaşamda yavaş yavaş güçlendirir ve uygularlar. Örneğin; bir ortamda,

ister sınıfta veya başka bir yerde olsun, çocukları etkileyecek değerlerin öğelerini temsil eden fotoğraf veya resim bulunursa, onları sürekli gören çocuklar, burada sunulan davranışların veya eylemlerin doğru olduğunu ve o şekilde davranmaları gerektiğini öğrenirler. Bu bazen de gezilerle desteklenir. Prizren Birliği anıtını ziyaret gibi. Sınıfımda farklı öğrencilerim var. Onlarla özellikle malûliyet kavramı üzerinde duruyorum.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kosova’da okul öncesi eğitim kurumlarında değerler eğitimi konusunu ele alan projemiz kapsamında yapılan çalışmalar sırasında görülmüştür ki; öğretmenler, değerler ve değerlerin dönem çocuklarına kazandırılması konusundaki bilinç ve farkındalık düzeyleri oldukça yüksektir. Dönem çocuklarının kişilik ve karakter gelişimi ve oluşumunda değerler eğitiminin önemi dikkate alınmaktadır. Değerler ve değer eğitimi konusu, günümüz dünyasında her toplumda olduğu gibi, Kosova’da da önem verilen bir konudur. Okul öncesi eğitimi alanında görev alan öğretmenler, derslerinde ve uygulamalarında bu konuya önem vermekte ve sözlerinde de bunu dile getirmektedirler. Öğretmenler, değerlerin program içerisinde yer aldığını belirtmekte; aynı zamanda hem program içerisinde hem de örtük program kapsamında değerler ve değer eğitimi uygulamaları yer vermektedirler. Buna dair uygulamalar, eğitim süreçlerinde her fırsatta yer almakta ve değerler, erken yaşlardaki eğitimin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Değerlerin çocuklara kazandırılmasında ve değer eğitiminde uygulamanın ve model olmanın önemi öğretmenler tarafından sık sık vurgulanmaktadır.

Öğretmenler, değer eğitiminin erken yaşlarda (okul öncesi dönemde) başlaması gerektiğini önemle belirtmekte; bu dönemde verilen değerler eğitiminin çocukların davranışlarında yol açtığı değişiklikleri gözlemlediklerini dile getirmektedirler.

Değerlerin kazandırılması ve değer eğitimi konusunda sınıflarda yapılan etkinlikler ve bu etkinliklere ailelerin desteği önem taşımaktadır. Özellikle öğretmenle anne-baba davranışları arasındaki tutarlılığın önemi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuğun eğitiminde ve gelişiminde okul-aile iş birliği önem taşımaktadır. Öğretmenlerin ve anne-babaların rol model davranışları, çocuk gelişiminde etkili ve belirleyici bir unsurdur.

Değerler, millî kimliğin korunması ve çocuklara kazandırılmasının bir yolu ve vasıtası olmanın yanında, aynı zamanda farklılıkların farkına varma ve farklılıklara saygı duyma bilincinin kazandırılmasının da bir aracıdır. Dolayısıyla değerler eğitimi, ötekileştirmeden, farklılıklar içerisinde bir arada yaşama bilincinin kazandırılması süreci olarak da değerlendirilebilir.

Değerler, evrensel nitelikli olabileceği gibi, aynı zamanda ahlâkî ve dinî boyutuyla da değerlendirilebilir. Değerlerin bir kısmı seküler toplumsal alanlarda ve hayatlarda yer alırken, bir kısım değerler de dinî kaynaklardan beslenmektedir. Toplumların dindarlık düzeyine ve dinin toplumsal hayatta yer alışı şekline bağlı olarak değerler dinden beslenmekte ve dinî renge bürünmektedir. Bir kısım değerler evrensel niteliklidir ve her toplumda önemsenen, ortak olarak değer gören değerlerdir.

Kosova toplumu büyük oranda müslüman bir nüfusu (%95,6) barındırmakla birlikte; seküler bir devlet yapısına sahip olması nedeniyle değerlere daha çok evrensel boyutuyla ve millî duyguların ve millî kimliğin geliştirilmesi çerçevesinde önem veren bir toplum olarak görülmektedir. Buna göre, öğretmenlerin ifadelerinden okul öncesi eğitim süreçlerinde evrensel nitelikli değerler olarak belirtilebilecek olan ‘sevgi, saygı, merhamet, şefkat, adâlet, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, barış, şiddete başvurmama, adâlet, dürüstlük, hoşgörüye önem verildiği anlaşılmaktadır. Elbette bu değerlerin dinin de önem verdiği ve üzerinde durduğu değerler olduğu unutulmamalıdır.

Etik Onay: Bu araştırma için Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 2022/06 sayılı oturum ve 37 nolu kararı ile etik izin alınmıştır.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) İlköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akduman G. (2015). "Okul öncesi eğitimin tanımı ve önemi", Ed. Gülden Uyanık Balat, Okul öncesi Eğitime Giriş, 5. Basım, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ay, M. E. (1998). Çocuklara iman esaslarının öğretimi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu*. İstanbul.
- Babayonuz Bajmakua, B. (2017). Çokkültürlü eğitim perspektifinden Kosova'da sosyal bilgilerin yapılandırılması MBD 2017, 85-93.
- Balat Uyanık, G. (2012). Okul öncesinde değerler eğitimi İçinde. G. Balat Uyanık (Ed.), *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri*, Ankara: Pegem A, 2-33.
- Bilgin, B. (1981). Din eğitiminin genel eğitimdeki yeri. *AÜİF Dergisi*, 469-483.
- Bilgin, B. (1990). İslam ve çocuk. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayıncılık.
- Demir, K. ve Demirhan İşcan, C. (2007). Hayat bilgisi dersinde değerler ve değerler eğitimi. *1. Ulusal İlköğretim Kongresi*, 15-17 Kasım 2007, 1-15.
- Ergül, H. F. (2009). Kosova'da Türkçe eğitim ve sınıf öğretmeni yetiştirme ihtiyacı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13:39-51.
- Güler Yıldız, T. (2014). Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri. Ankara: Pegem.
- Güler Yıldız, T. (2017). Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri. T. Güler Yıldız, (Ed.). *Anne Baba Eğitimi* (4. Baskı) içinde Ankara: Pegem Akademi, 13-35.
- İşcan Demirhan, C. (2007). İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Kazu, İ. Y. ve Yılmaz, M. (2018). Çokkültürlü eğitim perspektifinden Kosova'da sosyal bilgilerin yapılandırılması, *Turkish Journal Of Educational Studies*, 5(2), 64-75.
- Kazu, İ. Y. ve Yılmaz, M. (2018). Ülkemizdeki okul öncesi eğitimin bazı veriler açısından oecd ve ab üyesi ülkeleri ile karşılaştırılması, *Turkish Journal Of Educational Studies*, 5(2), 64-75.
- Koro, B. (2000). Kosova'da Türkçe eğitiminin gelişimi (1). *Sofra Kültür ve Sanat Dergisi*, 1, 4, 22-23.
- Koro, B. (2014). Kosova Cumhuriyeti ilköğretim okullarının tarih dersi müfredatında ve ders kitaplarında Balkan Savaşları, Ayrıbasım.
- Kuşdil, M.E., ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değerler yönelimi ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Lorch, E.P., Anderson, D.R., & Levin, S. R. (1979). The relationship between visual attention and children's comprehension of television. *Child Development*, 722-727.
- Metlilo, E. (2017). Öğretmen ve veli görüşlerine göre ailelerin eğitime katılım (Kosova Örneği), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Poyraz, T. (2007). Etnik sosyoloji açısından Kosova Türkleri: Prizren ve Mamuşa Örneği. Hacettepe Üniversitesi.
- Pupovci, D. (2002). Teacher Education System in Kosovo. *Metodika*, 3(5), 125-145. (http://www.seeeducoop.net/education.../teacher_education_in_kos-enlt05.pdf) adresinden 21 Haziran 2022'de alınmıştır.
- Selçuk, M. (1991). Çocuk eğitiminde dini motifler (Okul Öncesi Çağ), *Din Öğretimi Dergisi*, 32-52.
- Topsakal C. ve Koro, B. (2007). Kosova'da yaşayan Türkçe eğitim. Bay Yayınları.
- Türk Dünyasının Eğitim Sistemleri ve Sorunları Eğitim Raporu, 2017.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). Değerler eğitimi. (2. Baskı). Ankara: Pegem A.
- Yıldırım, B. ve Yıldırım, S. (2012). Kosova'da öğretmen yetiştirme politikası (1990-2010). *e-Journal of New World Sciences Academy*, 7(4), 57-74.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5.sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19: 1-15.
- Zengin, M. ve Topsakal, C. (2008). Kosova Eğitim Sistemi ve Türkiye Eğitim Sistemi le Karşılaştırılması. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 8: 107-126.
- Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı. (2001). Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi, Priştine. <https://shfnaimfrasheri.weebly.com/>, (erişim tarihi: 26.06.2022).
- <https://www.caritaskosova.org/en/research-analysis> (erişim tarihi: 17.06.2022).

<https://www.flickr.com/photos/38380117@N05/>, (erişim tarihi: 15 Haziran 2022).
<http://www.mfa.gov.tr/kosova-kunyesi.tr.mfa> (erişim tarihi: 18.06.2020).
<http://www.tdk.gov.tr>, (erişim tarihi: 21 Haziran 2022).
<http://www.tdk.gov.tr>, (erişim tarihi: 25 Eylül 2019).

Extended Abstract

The preschool period is pivotal for human development, as it is when children begin adapting to social values and norms through socialization. This stage, serving as the foundation for formal schooling, is critical for values education. In a rapidly changing world, with technological and social shifts, the emphasis on values education in society is growing. Preschool education, increasingly recognized for its role in comprehensive child development, supports children in various developmental areas and introduces them to essential values, shaping skills they will use throughout their lives. Therefore, prioritizing values education in preschool settings is vital, impacting both the child's personality and academic achievements. This study focuses on Kosovo, a nation distinguished by its ethnically diverse population, to understand how values education is integrated and approached in preschool education. The research involved visiting schools in different regions of Kosovo, interviewing educators, and conducting classroom observations. Ten teachers from five schools provided insights into the current state of values education. The research aims to compare Kosovo's practices with those in Türkiye, offering a broader perspective on the implementation of values education across different cultural contexts. Using observation and interview methods, the study delved into the attitudes and practices of preschool education in Kosovo. Teachers demonstrated a high awareness of the importance of imparting values, recognizing its significance in the development of children's personalities and characters. The research found that values education is not only included in the formal curriculum but also in more subtle, indirect forms, with teachers frequently emphasizing the need to model these values. The study highlighted the importance of starting values education at an early age, noting observable changes in children's behavior due to values education. Classroom activities for values acquisition and the support of families in these endeavors emerged as crucial. Consistency between the behaviors of teachers and parents, and the importance of school-family cooperation, were identified as key factors in effective values education and child development. Despite Kosovo's predominantly Muslim demographic (95.6%), the secular nature of the state has fostered a universal approach to values education. Teachers emphasized values such as love, respect, mercy, compassion, justice, truthfulness, honesty, tolerance, peace, non-violence, and honesty, which align with both national identity development and religious principles. This universal approach to values in preschool education underscores the societal emphasis on nurturing well-rounded, morally grounded individuals from an early age. Overall, this study provides insights into the current practices and perspectives of values education in Kosovo's preschool settings, contributing to a deeper understanding of how values are cultivated in early childhood education within diverse cultural settings.